

Högskoleprov

DELPROV 3: LÄS

Anvisningar

Provet består av fyra texter från olika ämnesområden. Texterna är skrivna av olika författare och är ibland bearbetade för att passa in i provet.

Till varje text finns det sex uppgifter. Varje uppgift består av en fråga med fyra svarsförslag, varav ett är det rätta.

I vissa fall kan man klart urskilja ett svarsförslag som riktigt och övriga som felaktiga. I andra fall kan, vid en första anblick, flera svarsförslag verka mer eller mindre rimliga. Då måste man, genom att jämföra de olika svarsförslagen, välja ut det svarsförslag som bäst överensstämmer med innehållet i texten.

OBSERVERA ATT UPPGIFTERNA SKALL LÖSAS UTIFRÅN DEN INFORMATION SOM GES I RESPEKTIVE TEXT.

**Skriv alla svar i svarshäftet.
Skriv tydligt.
Om Du inte kan lösa en uppgift bör Du ändå avge ett svar genom att försöka bedöma vilket svarsförslag som verkar mest rimligt.
Du får inget poängavdrag om Du svarar fel.**

På nästa sida börjar provet som innehåller 4 texter och 24 uppgifter.

PROVTID: 50 minuter

VÄND INTE BLAD FÖRRÄN PROVLEDAREN SÄGER TILL!

Venus

Den klart lysande Venus har många av oss sett som morgon- eller aftonstjärna. Venus är den närmaste av våra grannplaneter mot solen räknat. Kärleksgudinnans planet, som den kallas, har en spegel med korsformat skaft som tecken, samma tecken som många medvetna kvinnor bär.

Venus återkastar solljuset så starkt därför att den täcks av tjocka lager av moln, som tills nyligen dolt hemligheterna med dess yta. Först nu, efter 18 års trägen venusforskning med rymdsonder, börjar vi veta mer om dess dramatiska ytförhållanden.

Tidigare trodde man att venusytan antingen bestod av snustorra öknar med vinande sandstormar eller träskmarker, som jordens forntida kolskogar, fyllda av jätteödlor. Ingetdera var rätt, men nog finns dramatik av annat slag. Nya mätningar med radar ombord på USA:s Pioneer-Venus-kretsare visar ett otroligt kuperat venuslandskap med jättekratrar (300—1 700 km i diameter) som antingen uppstått vulkaniskt eller som resultat av meteoritnedslag. En formation kallad Beta är 800 km bred och 10 km hög och har höjdryggar, som sträcker sig som hjul-ekrar ut till 500 km avstånd. Planetens yta har spruckit genom vulkanism och/eller meteoritnedslag.

I övrigt råder det mycket unika förhållanden på Venusytan: temperaturen ligger mellan 455 och 500 °C, lufttrycket är nästan hundra gånger så stort som på jorden (över 90 atmosfärer). Atmosfären består till 97 % av koldioxid. Där förekommer desutom 1—2 % kväve och 0,1—0,4 % vattenånga, vidare finns något syre, argon, svaveldioxid samt andra svavelföreningar och ytterligare en del ämnen i mindre mängder.

De sovjetiska Venera 9 och 10 gav oss de första bilderna av Venus steniga landskap. USA:s första landare var i funktion 67 minuter på ytan vid Pioneer-Venus-sonderns landning i december 1978. De visade att det råder nästan vindstilla vid markytan. Över det brännheta ökenlandskapet lägrar sig en rödaktig skymning, då och då upplyst av gult fladdrande ljus från blixar i molnlagren. Venus omges av tre olika molnlager, varav det understa börjar på cirka 30 km:s höjd uppe i atmosfären och det översta slutar på ungefär 70 km:s höjd. Inom atmosfären råder en vindhastighet på 50 m/s, och inom det mellersta molnskiktet driver orkanvindar, med hastigheter på 200 m/s eller mer, molnmassorna runt planeten på fyra dygn.

Det syre och det vatten som en gång fanns anses ha försvunnit, genom att syre bundits i ytans klippor och vattnet brutits ner i syre och väte genom den intensiva ultraviolette strålning som når atmosfären.

USA:s Pioneer-Venus projekt innefattade också en kretsare, som gick runt Venus med en lägsta höjd på 160 km och en högsta på 65 000 km. Den gjorde ett varv på 24 timmar och var i bruk till mitten av 1980. Vid varje nedsvep tog den radarbilder av ytan och sände dessa till jorden.

Dessa bilder har avslöjat vårt planetsystems största förkastningsspricka eller dalgång, vilken är lika stor som Östersjön och Bottenviken tillsammans. T o m de väldiga formationerna på Mars kommer i skuggan, för att inte tala om våra jordiska dalar och sänkor.

Venus har genom vertikala rörelser fått större eller mindre sprickor, bland annat ovannämnda jättedal som är 1 600 km lång, 300 km bred och på sina ställen 5500 m djup. Över denna mäktiga formation silar det svaga solskenet ner under cirka 58 jorddygn ”dag” och lika många jorddygn kolsvart ”natt”. Om denna dystra värld får vi veta än mer 1985 då USA sänder en ny venus-kretsare som väger tre ton och som skall gå runt kärleksgudinnans planet på 300 km höjd. Något vackrare porträtt blir det inte, men mer detaljerat, och det kommer att resultera i den första kartan över hela planeten.

Källor:

Artikel av Lennart Sjöswärd i Norrbottens-Kuriren 1979-06-20.

Åke Wallenquist. Astronomi i vår tid, Prisma, Stockholm, 1980.

Uppgifter till texten

Venus

1. Från jorden ser man Venus endast på morgonen och kvällen, men då mycket tydligt. Varför?

- A Planeten ligger närmare solen än någon annan planet.
- B Planeten omges av ljusreflekterande molntäcken.
- C Planeten är den som alltid ligger närmast jorden.
- D Planeten alstrar ljus genom regelbundna urladdningar i atmosfären.

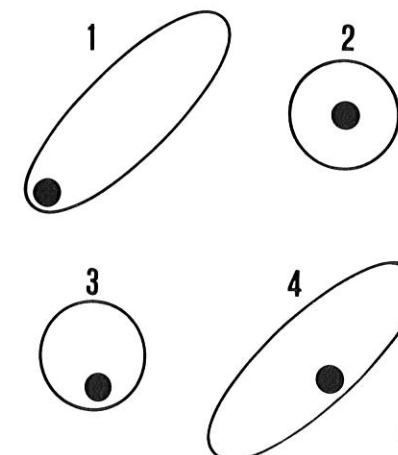
2. Hur många "Venusdygn" går det ungefär på ett jordiskt år?

- A 3
- B 6
- C 58
- D 116

3. Vilka var de tänkbara omloppsbanorna kring Venus för den Pioneer-Venus-kretsare som var i funktion fram till 1980?

- A 1, 2 och 3
- B 1, 2 och 4
- C 1, 3 och 4
- D 2, 3 och 4

● = Venus

4. Vilket av följande fakta om Venus hade man ingen eller dålig kunskap om före 1960?

- A Att vinden är mycket svag vid markytan.
- B Att planeten omges av kraftiga molnlager.
- C Att Venus roterar runt sin axel på fyra dygn.
- D Att planetens kemiska sammansättning påverkar solljusreflexionen.

5. Vad skiljer i första hand den Pioneer-Venus-kretsare som ska sändas upp 1985, från den som var i bruk fram till mitten av 1980?

- A Den tar radarbilder av Venus yta.
- B Den går på lägre höjd under själva bildtagningen.
- C Den är anpassad till Venus "dygnsrytm".
- D Den går i cirkelbana med Venus som medelpunkt.

6. Av vilken anledning uppstår enligt texten gulaktiga ljussken på Venus?

- A Molnlagrens kraftiga rotation ökar lufttrycket.
- B Den höga temperaturen skapar tillfälliga men återkommande ljusfenomen.
- C Elektriska spänningar råder uppe i atmosfären.
- D Solljuset tränger igenom planetens tjocka molnlager.

Ju sämre njurfunktionen är desto mer stiger halten av slaggprodukter i blodet och i andra vävnader och desto svårare rubbningar i salt- och vattenbalansen inträder. Därvid uppträder olika symptom som vid grav njurskada berör många av kroppens olika organ och organsystem. Detta kallas för **uremi**. Uremi inträder bara då båda njurarna är sjuka, en frisk njure kan sköta uppgifterna med full njurfunktion även om den andra njuren är bortopererad eller saknas från födseln.

Urea (=urinämne) som bildas vid proteinomsättningen är en normalt förekommande slaggprodukt. Den är sannolikt inte giftig, inte ens i höga koncentrationer. Däremot finns det ett samband mellan halten av urea i blodet och förekomst av uremiska symptom. Erfarenhetsmässigt har det länge varit känt att många av symptomen kan lindras och till och med bringas att försvinna genom att man minskar mängden protein i födan. Samtidigt sjunker ureahalten i blodet. Det ligger därför nära till hands att antaga att halten av andra och giftiga slaggprodukter från proteinomsättningen förändras ungefär parallellt med ureahalten.

Den kost som rekommenderas uremi-patienter är därför proteinreducerade. Ju sämre njurfunktion och allvarigare uremiska symptom patienten har, desto mindre är proteininnehållet i kosten. Vid långt gången njurfunktionsnedsättning måste proteinmängden i födan vara mycket låg för att behandlingen skall skydda patienten mot livshotande uremiska symptom. Under sådan kostbehandling uppstår ganska snart livshotande proteinbrist. Denna kan inte motverkas genom att öka proteinhalten i födan, ty då stiger ju halten av giftiga slaggprodukter i vävnaderna igen, varvid risken för att allvarliga uremiska symptom skall uppträda är överhängande.

Den föda vi intar består av proteiner, kolhydrater, fetter, salter, mineraler, vitaminer och vatten. I tarmen sönderdelas födan till sina byggstenar. Proteinernas byggstenar kallas aminosyror. Dessa förs fram till levern där de sätts ihop i olika kombinationer till kroppsegna proteiner. Det pågår en ständig nedbrytning och uppbyggnad av protein i kroppen, genom att de olika aminosyrorna frikopplas för att kunna ingå i andra kombinationer och bilda nya proteiner. Det krävs energi, som kommer från kolhydraterna och fetterna, för att dessa processer skall kunna äga rum.

Aminosyrorna är uppbyggda på ett skelett till vilket grundämnet kväve kopplas. Skelettet kallas ketosyra. Det finns ett tjugotal aminosyror. Redan på 40-talet var det känt att 8 av dessa eller motsvarande ketosyra måste tillföras utifrån, för att protein skall kunna byggas upp. Dessa aminosyror kallas därför de **essentiella** aminosyrorna. Alla de övriga aminosyrorna kan kroppen bygga själv, om det finns tillgång till energi och kväve.

I början av 60-talet lyckades italienaren **Giordano** visa att även en uremisk patient som behandlas med proteinfattig kost kan få en förbättrad proteinuppbyggnad under vissa betingelser. Giordano kompletterade den proteinfattiga dieten med de 8 essentiella aminosyrorna. De övriga aminosyrorna kunde kroppen själv bygga därför att kosten innehöll energi i form av kolhydrater och fett. Kvävet togs från urea, och urea finns det mycket av hos uremiska patienter. Den förbättrade proteinuppbyggnaden skedde utan att ureahalten steg i blodet och utan att uremiska symptom uppträdde.

Ur praktisk synpunkt var det emellertid ej genomförbart att tillföra aminosyrorna utifrån på deras förskräckliga smak. Istället skapades proteinfattiga dieter med utgångspunkt från att den lilla mängd protein som gavs skulle innehålla så mycket essentiella aminosyror som möjligt. I naturen finns sådant protein i framför allt ägg. Samtidigt måste kosten ge tillräckligt med energi i form av kolhydrater och fett. Det visade sig emellertid snart, att det var mycket svårt för flertalet patienter att följa en sådan av nödvändighet ytterst enformig diet under långa tider.

Lars Olof Norée. Svensk Farmaceutisk Tidskrift, nr 14, 1980.

Uppgifter till texten

En kritiker om bokspråket

19. **Artikelförfattaren kritiserar olika förhållanden vad gäller såväl språkbruk som språkbrukare. Vad kritiseras dock icke?**

- A Romanförfattarna
- B Dagstidningarna
- C Samarbetet författare-förläggare
- D Läsarnas val av böcker

20. **Vilken icke önskvärd bieffekt kunde man eventuellt få, om författare och förlagsredaktörer hjälptes åt att förbättra språket i de skönlitterära manuskript som skall tryckas?**

- A Läsarna kunde känna sig förda bakom ljuset och undra om de verkligen läser författarnas originaltext.
- B Författarnas självförtroende och förmåga till språkligt nyskapande kunde allvarligt skadas.
- C Även om språket blir mera korrekt, kunde det samtidigt bli mindre uttrycksfullt och levande.
- D Recensenterna kunde avfärda många verk som enbart rättade skoluppsatser.

21. **Vilket av följande förslag sammanfattar mest korrekt det väsentligaste i de åsikter som Caj Lundgren uttrycker i artikeln *En kritiker om bokspråket*?**

- A Vårt språk och särskilt vår skönlitteratur hotas av normupplösning. Orsakerna är främst inkompetens hos svensklärarna, talspråksimitation i litteraturen samt amerikanskt inflytande på förlagens verksamhet.
- B Varken skolan eller våra bokförlag sätter de språkliga kraven tillräckligt högt. De svenska förlagsdirektörerna borde liksom de amerikanska förbättra språket i skönlitterära författares manuskript.
- C Svenska språket förfaller såväl inom skolan som i skönlitteraturen, vilket främst beror på svenskämnets krympning i skolan, respektive de stora förlagens ingrepp i författarnas verk.
- D Dagstidningarna har dåligt språk i sina rubriker; författare misshandlar språket både avsiktligt och oavsiktligt. Svenska förlagsredaktörer har heller inte samma kompetens och lika gott omdöme som sina amerikanska kolleger.

22. **Av författarens påpekanden att döma finns det främst en viktig orsak till att förlagen ger ut böcker med mindre gott språk i. Vilken är denna orsak?**

- A Missriktade ambitioner
- B Klena kunskaper hos förlagsredaktörerna
- C Bristande ekonomiska resurser
- D Recensenternas krav på originalitet

23. **Antag att författaren till *En kritiker om bokspråket* vore riksdagsman och obunden av partihänsyn skulle rösta om följande påhittade riksdagsmotioner! Vilken av motionerna borde han då av åsikterna i artikeln att döma mest sannolikt rösta NEJ till?**

- A Alla bokförlag åläggs att rensa ut svordomar och andra fula ord ur skönlitterära manuskript, innan dessa trycks.
- B Statliga stipendier skall ges åt förlagsredaktörer, som vill studera verksamheten inom amerikanska bokförlag.
- C Antalet veckotimmar för svenskämnet ökas på andra ämnens bekostnad både i grundskolan och gymnasiet.
- D Anslag ges till forskning om vilka skillnader som råder mellan talspråk och skriftspråk i Sverige.

24. **Nedanstående fyra påståenden förekommer i texten — om än inte med exakt samma ord. För tre av dem lägger författaren fram någon form av bevis eller förklaringar och förtydliganden. För ett påstående ger författaren ingen motivering eller argumentation. Vilket är detta påstående?**

- A Avsiktlig imitation av vardagsspråket kan fylla en uppgift och bör därför inte motarbetas.
- B De stora förlagen i Sverige ägnar mindre tid åt språkbearbetning jämfört med de små.
- C Vissa författare skulle ha nytta av språkvårdande insatser från förlagens sida.
- D Språket förvanskas medvetet av vissa författare för att likna vardagligt talspråk.

En kritiker om bokspråket

För några månader sen kunde man läsa en kraftig rubrik i Sveriges största morgontidning, där det stod med stora bokstäver över flera spalter:

NU RÅDER GYLLENE TIDER FÖR DE SOM KAN SPRÅK

Det är kanske egentligen mera skrämmande än lustigt att tänka på hur många personer — rubrikförfattaren själv, korrekturläsaren, förmodligen nån granskare på redaktionen — som hade läst rubriken utan att se att den innehöll ett elementärt språkfel. Nu handlade artikeln väl inte om svensk grammatik, men man kan inte låta bli att fråga sig hur pass sann rubriken egentligen är när det gäller det svenska språket. Råder det verkligen gyllene tider för dem som behärskar sitt eget modersmål i vårt land?

Svaret är nej, om man menar språkets allmänna status i människors medvetande. Skolan har ju länge prioriterat andra saker än färdigheten att skriva korrekt svenska. Och litterärt sett har en lysande stilkonst knappast ansetts lika viktig som det så kallade budskapet. Det är inte så noga hur man skriver bara man får nånting sagt — det har varit den kanske vanligaste attityden.

När det gäller skönlitteraturen, den sida av språket som jag mest kommer i kontakt med både som lustläsare och som yrkesläsare, så är det naturligtvis en oerhört komplicerad sak att bestämma vad som är ”korrekt språk” eller ”god svenska”.

Det finns rentav exempel på att ett slappt och dött vardagsspråk ges en sorts egenvärde — meningen är då att skapa en sorts realism genom att dränka läsaren i ett ordflöde som ska likna den språkmiljö vi har omkring oss varje dag, eller den osorterade tankeströmmen i vårt medvetande. Såna försök kan man ju inte heller förbjuda. Möjligen kan man önska att förlagen ibland vore lite mindre välvilliga i sin bedömning av resultatets allmänna intresse.

De svåra problemen på det här området uppstår förstås när det ”dåliga” språket *inte* är uppenbart medvetet använt. Om läsaren börjar tveka om författarens språkbehandling — skriver han så här för att karaktärisera en viss person, eller för att *han tror att det heter så?* — då blir det hela känsligt. Vad jag ofta reagerar mot i de skönlitterära texter som ges ut i dag är känslan av att manusgranskaren inte har rätt ut såna saker med författaren, på grund av egen okunighet eller av överdriven respekt för upphovsmannens förmåga och intentioner.

Det verkar, tycker jag, som om den där respekten inte bara gäller ”etablerade” författare med lång erfarenhet och kända namn. Mera betänkligt är det faktiskt att så pass många debutanter numera kommer i tryck utan att man har något intryck av att deras opus har blivit särskilt ordentligt genomläst på förlaget. Jag tror man gör många unga författare en stor otjänst genom att släppa ut dem i en hård värld, med ofta sarkastiska recensenter, utan att ha gett dem åtminstone en elementär kriadrättning. Det är ett fult ord numera, men själva företeelsen borde inte vara bannlyst på förlagen.

Över huvud taget misstänker jag att många språkliga irritationsmoment i böckerna beror på förlagens rädsla för att göra våld på författarens originalitet eller integritet, hans personliga stil osv. Det är vackert tänkt, men omtanken kommer inte alltid läsaren till godo på det avsedda viset.

Många vet säkert mer än jag om hur det ligger till med de här sakerna på andra håll i världen. Jag vet att till exempel i USA tillämpar man en hård redigering på förlagen, med mycket nära kontakter mellan redaktören och författaren. Risken med detta — att föreslå författaren omarbetningar, att putsa hans språk osv. — är givetvis en sorts utslätning. Framför allt ställer det väldigt stora krav på redaktörens kompetens och omdöme: att verkligen kunna hjälpa författaren fram till en bättre bok, inte bara en prydligare, mer säljbar eller vad det nu kan vara. Jag tror att resultatet mycket ofta blir till fördel för läsaren så som systemet fungerar i USA, men jag är inte säker på att en alltför långtgående utveckling åt det hållet skulle vara önskvärd för vår del.

Men visst skulle man ofta vilja efterlysa en större omsorg från förlagens sida om de böcker som ges ut. Det tycks förhålla sig lite paradoxalt på den punkten: de största förlagen i Sverige verkar minst omsorgsfulla i sin manusbehandling. Det är säkert orättvist att generalisera så, undantag finns i bägge riktningarna, men både som läsare och i mina kontakter med olika förlag i egenskap av översättare har jag fått det intrycket: småförlagen ägnar märkligt nog både mer tid och mer resurser åt ordentlig manusgranskning.

Caj Lundgren. Anförande hållet vid konferens om bokförlagen och språket, arrangerad av Svenska Språkvårdsnämnden. Publicerat i SPRÅKVÅRD nr 1, 1983.

Uppgifter till texten Uremi

7. Vad behöver *inte* tillföras i samband med en proteinfattig diet?

- A Essentiella aminosyror
- B Ketosyror
- C S k övriga aminosyror
- D Kolhydrater och fett

8. Vilket är grundproblemet när det gäller att behandla personer med svårartad uremi?

- A Det är svårt att undvika både proteinbrist och hög ureahalt i blodet.
- B Det är svårt att ersätta det kroppsegna proteinet med något utifrån.
- C Det är svårt att i det enskilda fallet avgöra vad som är symptom respektive sjukdomsorsak.
- D Det är svårt att finna någon proteinrik diet som samtidigt är näringsrik i övrigt.

9. Vilket av följande påståenden är riktigt när det gäller uremi?

- A Uremi leder i svårartade fall till livshotande proteinbrist.
- B Uremi berör endast utsöndringssystemet och dess organ.
- C Uremi innebär ett överskott av giftiga slaggprodukter i urinen.
- D Uremi kan botas om den sjuka njuren opereras.

10. Vad skiljer essentiella aminosyror från övriga aminosyror?

- A De behöver inte tillföras ketosyra för att protein skall bildas.
- B De produceras inte av kroppens vävnader och organ.
- C De kan inte omvandlas till kroppsegna proteiner.
- D De kräver inget kväve för sin uppbyggnad.

11. Hur kan man enkelt beskriva förhållandet mellan ureahalten och halten av giftiga slaggprodukter?

- A Det första orsakar det sistnämnda.
- B Det sistnämnda orsakar det första.
- C Båda kan ge samma effekt.
- D Båda har samma orsak.

12. Vilken slutsats kan man dra av Giordanos försök med uremipatienter?

- A Proteinfattig diet leder till minskad urinavsöndring.
- B Proteinfattig diet medför ett minskat behov av andra aminosyror än de essentiella.
- C Proteinfattig diet ger ökad halt av urea för uppbyggnad av kroppseget protein.
- D Proteinfattig diet kombinerad med essentiella aminosyror kan öka patientens egen proteinproduktion.

Sparsamhet och effektivitet

Går det att spara? Denna berättigade fråga ställs i titeln till en nyutkommen bok av Nils Brunsson och Björn Rombach, som behandlar kommunal budgetering under stagnation. Med spara kan man nu mena olika saker — att minska tillväxttakten eller att rent av krympa verksamhetsvolymen. Ser man till den första innebörden av frågan är svaret ja. Stockholm och Göteborg planerar t ex för 1982 att ligga kvar på i stort sett oförändrad verksamhetsnivå (1). 0—1 % är en vanlig siffra även för landets övriga större kommuner, som markerar ett trendbrott jämfört med under 1970-talet normala tillväxtsiffror om 4—5 % (2).

Går det att spara även i meningen att minska den kommunala verksamheten i reala termer? Uppenbarligen är detta en mycket svårare uppgift. Bland de få kommuner som verkligen lyckats banta verksamhetsomfånget under några år märks Malmö, som även aviserar en fortsatt minskning för 1982.

Tydligt går det att spara, men vill vi verkligen spara? Kommer det kommunala trendbrottet med tillväxtsiffror strax över 0-strecket att bestå eller är det en parentes? I Göteborgs nu aktuella budgetarbete reserveras ansevliga penningmedel för sysselsättningsstimulerande åtgärder. Kommunernas nypåtagna roll i arbetsmarknadspolitiken kan komma att addera någon procentenhet till verksamhetsvolymen för de närmast kommande åren.

I ett längre tidsperspektiv avtecknar sig den makropolitiska frågan om fördelningen av det totala tillväxtutrymmet i den svenska ekonomin. Storleken av detta utrymme för kommunal tillväxt kommer i hög grad att bestämmas av den relativa utvecklingen av löner och priser i det svenska samhället. Om lönerna fortsätter att utvecklas långsammare än priserna, kommer kommunerna att hamna i en brydsam situation med reellt sett minskade inkomster och en starkt kringkursen handlingsfrihet. Om däremot lönerna skulle växa något snabbare än priserna skapas ett — om än måttligt — expansionsutrymme. Hur ska detta eventuella utrymme i så fall användas — för ökad kommunal konsumtion eller för något annat?

Brunssons och Rombachs syfte är inte inskränkt till den tillspetsade frågan i bokens titel. Avsikten är vidare, nämligen att diskutera kommunal anpassning — politisk styrbarhet, förnyelseförmåga och effektivitet — mot bakgrund av knappare ekonomiska resurser. Den fråga som egentligen ställs gäller: går det att ändra verksamhetsstrukturen i kommunen under stagnation? Denna fråga är inte lika lätt att besvara. Författarnas främsta bidrag är att leverera ett språk för denna angelägna diskussion, som gör det möjligt att bättre förklara och förstå hur det går till när kommunala resurser fördelas mellan olika ändamål.

Författarna skiljer mellan väktare, förkämpar och hamstrare. Väktarna som är centralt placerade politiker och tjänstemän slåss för skattekitan. De står för de gamla protestantiska dygderna återhållsamhet och sparsamhet. Förkämparna är aktörer inom olika specialiserade fackförvaltningar, som slåss för att bygga ut den egna förvaltningens serviceapparat, antingen det nu gäller skola, sjukvård eller gator. Den tredje och nyskapande aktörstypen — hamstraren — vill höja skatter och avgifter (liksom förkämpen) men samtidigt begränsa verksamheten (som väktaren). Drivkraften är att lägga upp ekonomiska reserver för bistrare tider.

Vad vi kan kalla en yttre effektivitet har att göra med förmågan till strukturell omställning — att skära bort och addera verksamheter inom ramen för oförändrade resurser. Risken med osthyvelprincipen vid besparingsbeting är att snart nog återstår bara den hårda kärnan av fasta kostnader. I Göteborgs budget för 1982 betonas därför vikten av att se över även verksamhetsstrukturen. Som exempel på angivna strukturfrågor kan nämnas principen att bygga ut staden genom nyexploatering i ytterområden. Även Malmö kommun har hårt drivit tesen om strukturella besparingsåtgärder. Ett stort antal uppdrag har utdelats, som går ut på att i grunden ompröva nuvarande organisation, arbetssätt och prestationer — däribland även stadsbyggandets inriktning (3).

Den inre effektiviteten har att göra med resursåtgången för att klara kommunal service. Här finns, som författarna konstaterar, en alltför begränsad forskning om incitament för produktivitet i kommunal förvaltning. Mot bakgrund av låg personalomsättning behövs sannolikt en radikal omprövning av belöningsystemet i den kommunala sektorn för att den inre effektiviteten skall kunna bibehållas och skärpas. Hur dessa annorlunda belöningsystem skall se ut diskuteras inte i denna bok. Men förhoppningsvis kommer denna viktiga fråga att uppmärksammas i den fortsatta bokutgivningen inom den nya och spännande serien "Kommunal ekonomi och organisation" som fått en intresseväckande start med "Går det att spara?"

Sven Wiberg. PLAN nr 1, febr 1983.

Noter:

- (1) Det faktiska utfallet för 1982 är i skrivande stund ej definitivt klarlagt, men preliminära bokslutsanalyser pekar på att budgetplanerna i stort sett har infriats.
- (2) Göteborgs kommun. Budget och verksamhetsplaner 1982—1984.
- (3) Malmö stadsbyggnadskontor, sept 1982. Strukturplanens uppdrag nr 1. Förslag till förtätning av befintliga bostadsområden.

Uppgifter till texten Sparsamhet och effektivitet

13. Det behövs forskning om "incitament för produktivitet" i kommunal förvaltning, menar Brunsson och Rombach. Vad tycker de då att man ska forska om?

- A Hur man ska uppmuntra de anställda inom kommunerna att arbeta mer effektivt.
- B Hur man ska få förkämparna att realistiskt inse att de måste dämpa sina krav.
- C Hur man ska gå till väga för att öka personalomsättningen inom den kommunala sektorn.
- D Hur man ska gå till väga för att minska personalomsättningen inom den kommunala sektorn.

14. Enligt texten blir utrymmet för kommunal tillväxt störst om lönerna stiger snabbare än priserna. Varför?

- A Kraven minskar på social och offentlig service.
- B Skatteinkomsterna ökar mer än kommunernas utgifter.
- C Ökad privat konsumtion leder till ökad offentlig konsumtion.
- D De kommunalanställdas löner ökar mer än deras utgifter.

15. I Göteborgs budget för 1982 talas om vikten av att se över verksamhetsstrukturen. Vad innebär det?

- A Att tillämpa den s k osthyvelprincipen.
- B Att bygga ut staden i ytterområdena.
- C Att ompröva inriktningen av kommunens verksamhet.
- D Att revidera kostnaderna för varje förvaltning.

16. Det talas i texten om "det kommunala trendbrottet". Vad är det för trend som brutits?

- A Den fortlöpande kommunala expansionen.
- B De ständiga kommunalskattehöjningarna.
- C Nedskärningarna i den kommunala verksamheten.
- D Kommunernas allt större åtaganden i sysselsättningspolitiken.

17. Vad styr "förkämparnas" agerande enligt texten?

- A Sparsamhetskraven
- B Politiska beslut
- C Revirtänkandet
- D Väljartrycket

18. Vilken central frågeställning diskuterar Brunsson och Rombach i sin bok?

- A Hur kan man omstrukturera kommunernas verksamhet, så att den anpassas till knappare ekonomiska resurser?
- B Hur kan man stärka de realistiska sparsamhetskraven gentemot kraven på kommunal tillväxt?
- C Hur kommer prisutvecklingen och löneutvecklingen att påverka kommunerna?
- D Hur ska man kunna gå från minskad tillväxttakt till minskad verksamhetsvolym utan stora konflikter inom kommunerna?